

Inhoud

Zelfgekweekt geluk	9
Zerkzicht	13
De Zwaan	25
Aardbeientijd	35
Fluitende kogel	47
Bert en Bep	59
Gebed van de onwetende	77
De man in het bruine pak	93
Gezelschapsvlieg	109
Naar de vuurtoren	131
Sinds 1635 of nog iets langer	145
Schuld is een lelijk dier	159
De tijd rust nooit	169
De kostwinner	189
Zuiver	203
Jij hóórt hier	221
Dank!	235

Zelfgekweekt geluk

Vooraf

Ooit trof ik Henk Jan Frederiks (102) in een bijna door klimop verslonden arbeidershuisje bij een kasteel dat er niet meer was, maar waarin hij altijd had gewerkt. Een kalme, slechtzienende man in een vredige omgeving. Totdat hij zijn schuurtje betrad, waar hij nog vogelhuisjes maakte met een gierende cirkelzaag. Hij stond erop er ook een voor mij te maken: ‘Mijn ogen worden er niet beter op, maar vogelhuisjes maak ik blindelings.’ Daarna – het liep goed af – zag ik zijn landkaart hangen; hij vroeg waar ik vandaan kwam. Nijmegen, wees ik aan. Toen hij een punaise prikte op Nijmegen, gleed er een lach over zijn gezicht. Als een veldheer stond Henk Jan Frederiks naast de kaart van Nederland, die was volgeprikt: bij elke punaise hing een van zijn vogelhuisjes.

Onder vooroorlogse omstandigheden woonde hij nog op zichzelf; hij had geen centrale verwarming en waste zich met koud water. Hij stond in mijn eerste boek, *Eeuwelingen*, en belde me een poosje nadat het was verschenen op: hij was verhuisd, er was een plaatsje vrijgekomen in het bejaardenhuis. Hij mankeerde niets. Hij had nu centrale verwarming, zei hij – veel te warm, als hij eerlijk was. Henk Jan Frederiks kon zijn gras niet meer maaien en kon niet meer

zagen. Nog geen week later was hij overleden. Zijn kinderen waren ervan overtuigd dat hij, als een oude boom, ontwor-teld was.

Zijn vogelhuisje heb ik nog. Het bracht me op het idee voor dit boek.

Oude, geheimzinnig ogende huizen en hun bewoners hebben me altijd al gefascineerd, al sinds ik snoep kocht in de duistere winkel van Anna van het Hoekske in mijn ge-boortedorp Ammerzoden. De winst of wat ervan overbleef – achter haar gebogen rug werd nogal wat weggepakt –, gaf Anna aan de Kerk, hoorde ik later. Wat was haar verhaal? Het kwam als kind niet in me op om haar te interviewen. Maar die ondenkbaar oude Anna achter haar toonbank met dropmatjes wekte wel de nieuwsgierigheid van mij en mijn vriendinnen.

Nog zo iemand was de oude man met de dorpse bijnaam ‘De Rebus’; die leek ondoorgrondelijk. Elke dag trok hij er vanuit zijn boerderij op uit met achter op de fiets een lege jutezak. Op een dag vroeg iemand hem waarom hij die zak altijd onder zijn snelbinder had zitten. Even bleef De Rebus staan; toen zei hij: ‘Waait er niks in, waait er niks uit’, en fietste de polder in.

Zijn boerderij werd lang geleden afgebroken, De Rebus kon ik niet meer spreken. Maar de mensen in dit boek nog wel. Hoe leefden ze? En wat houdt hen in die oude huizen op de been?

Zonder alles te willen verklappen: ze trekken zich op aan een aangrijpende, vergeelde brief. Of aan de verschijning van een geliefde. Aan discipline, aan de vruchtbare grond. Of juist aan de doden op het kerkhof aan de overkant.

Ze tikken tegen de kachel – en krijgen dan wat ze willen hebben. Ze schrijven 's nachts gedichten. Of memoires voor hun nazaten. Ze praten met iemand uit een ander tijdperk als met een vriendin. Of ze lossen een moord op in een halfingestort, spookachtig huis. Strooien met spreuken van hun moeder zaliger, die ze opvingen in hetzelfde huis.

Ouderen moeten langer op zichzelf blijven wonen. De honkvaste mensen in dit boek willen niet anders. Als zij ooit vertrekken, gaat er een wereld op de schop.

Hoe te leven, en alles te overleven? Zij weten het. Of ze vonden er iets op. Ze hebben hun eigen kijk op leven en dood. Zo goed en zo kwaad als het gaat, gaan ze dóór. Ze zijn actief, leggen zich bij de dingen neer en creëren lichtpuntjes. Ze zijn gelovig of op een nuchtere manier ongelovig, of fatalistisch, en dat steunt hen. En ze hebben een verhaal.

Ze zijn niet te googelen. Ik vond ze via via. Of door op pad te gaan, dorpen af te rijden en rond te vragen, aan te bellen. Noem het fysiek googelen.

Vaak werd ik weggejaagd: 'Dat gaat jou allemaal niks aan!' Soms ging ik er uit mezelf vandoor: toen een wrevelige, nog niet zo oude man de deur opendeed en er een lugubere geur naar buiten kwam, sprong ik in mijn auto en gaf vol gas. En één oud stel kreeg op de vraag naar het geheim van een lang huwelijk zo'n vreselijke ruzie dat ik er maar tussenuit kneep, bijna ongemerkt in het tumult. Een Thornse van 103 had ik bijna geïnterviewd, maar haar mensenschuwe zoon, zoals de burens hem noemden, liet de rolluiken zakken en draaide de deur op slot toen ik ervoor stond.

Soms was ik dagenlang op zoek en vroeg overal rond, tot iemand in de rij bij een lokale slagerij zei: ‘De aardbeienvrouw. Ben je daar al geweest?’ Ik vond haar op haar veld. Een van de strategieën om stokoud te worden: ze kweekt haar geluk zelf, in de koude grond. En heeft de hele winter iets om naar uit te kijken. ‘De aardbeientijd, de mooiste tijd,’ zei ze, ‘komt steeds terug.’

Ik vond er vijftien. Het hadden er nog meer kunnen zijn. Anna Smit (102) lag al langer dan een halve eeuw met haar woonark voor de sluis bij het Werkeiland Lelystad: ‘Er was nog niets, behalve een paar houten arbeidershuizen en een kantine.’ Ze had Lelystad opgebouwd zien worden met haar man, die voor de Zuiderzeewerken voer, en ze lag nog altijd, als allerlaatste, in haar uppie op de ark Trynsje bij de sluis. ‘Een ligplaats zolang ik leef. Waarom zou ik hier weggaan?’ De lamp bewoog zachtjes boven de tafel. En alles schommelde, alsof de Friese Anna gewiegd werd op de boot die naar haar moeder Trynsje was vernoemd. Ze sliep in en werd niet meer wakker – nog voordat ik haar alles had kunnen vragen.

‘Er is nog nooit iemand blijven lopen, en dat zal mij ook niet gebeuren. Dan loop je in andermans tijd.’

– Annie Gieling, Olburgen

Zerkzicht

Annie Gieling kan niet doodgaan. Al ziet ze niets dan zerken, al woont ze zowat op het kerkhof: er pal tegenover, levenslang al. Ze mag niet doodgaan. Ze heeft een missie. Een vrouw onder een van de zerken moet eerst zalig worden verklaard: ‘Dora. Dienares Gods...’

Dora lééft voor Annie. En Annie leeft voor de negentiende-eeuwse Dora.

‘Dora Visser,’ zegt ze met respect in haar stem, ‘werd geschopt door een koe. Wild vlees groeide uit haar been, dat om de vier weken uitgebrand moest worden. Ze moest lijden. Buren kwamen vragen waarom ze zo schreeuwde. Dat was van de pijn, weet ik uit de overlevering.’

Dora-vereerders bezoeken haar huis en drinken er koffie, in steeds groteren getale. Dora brengt gezelschap. Annie zit niet alleen. ‘Ik ben er, ver weg, ook nog familie van. Mijn vader,’ zegt ze trots, ‘heeft vaak over haar lijdensweg verteld. Dora kon niet goed lopen en werd lastiggevallen door mannen, maar ze bad en vastte en kreeg stigmata. Kruiswonden, net als Christus.

Ze vragen me wel eens: “Heb je haar gekend?” Zo oud ben ik nou ook weer niet; er is nog nooit iemand blijven lopen en dat zal mij ook niet gebeuren. Dan loop je in andermans tijd.

Maar ik denk veel aan Dora, het is alsof ik haar heb gekend – of méér nog. Ik zal alles doen om haar zalig verklaard te krijgen. Er is weer een postulator aangesteld, de derde inmiddels, die bemiddelt met de paus. Enveloppen voor een bijdrage aan de zaligverklaring hangen in een bak naast mijn voordeur.’ DESGEWENST KUNT U OOK STORTEN, staat erop te lezen.

‘Als Dora zalig wordt verklaard, mag ik naar Rome, naar de paus! Dus sterven zit er voorlopig niet in,’ lacht Annie, en ze loopt moeizaam naar het raam. ‘Daar ligt ze. Ik kan het van hieruit zien. Ik woon al achtentachtig jaar tegenover het kerkhof, en Dora,’ wijst ze, ‘woonde náást het kerkhof. Ze kwam van een ander dorp. De pastoor daar – die Kerkhof heette, daar kan ik ook niks aan doen –, die pastoor was van haar onder de indruk en gaf haar geestelijke begeleiding, tot woede van het aartsbisdom. Hij werd verbannen naar hier, naar Olburgen. Maar Dora ging als huishoudster met hem mee.

En ze wilde hier begraven worden. Omdat het zo’n rustig kerkhof is. Maar een kerkhof is altijd rustig, laten we eerlijk zijn! Rustiger burens kun je niet hebben.’

Annie Gieling stapt de deur uit en staat al op het kerkhof naast een weiland, aan het einde van het gehucht. ‘Dit is Dora.’ Rozenkransen hangen aan een pin aan haar zerk. ‘Er komen veel mensen op af sinds de wonderbaarlijke genezing. Een man met een heupafwijking bezocht haar graf. “Dora,” zei hij, “iedereen kan lopen. Waarom kan ik het niet?” Thuis kon hij de krukken van zich af werpen. Hij liep zó naar de wc, en ook na die tijd heeft hij ze niet meer gebruikt. Inmiddels is hij zo oud dat hij weer een stok nodig

heeft!’ lacht ze, en ze bukt om oude bloemen van het graf te rapen. ‘Ze bidden hier allemaal om voorspraak. Dat Dora een goed woordje voor ze doet. Maar ik vraag haar niets. Ik hoef haar niets te vragen – niet om beter te kunnen lopen, zien. Da’s vermetel: vertrouwen!’ Anniës lach galmt tussen de grafstenen. ‘Als ik er recht op heb, krijg ik het wel.

Dit is mijn ongehuwde neef. Dicht bij Dora,’ wijst ze. “Dan zien de mensen die haar bezoeken mij ook,” zei hij. WIE WEET HET? staat er op zijn steen. Dat zei hij op alles wat je hem vroeg. Ook toen de Duitsers het paard wilden vorderen in de wei van zijn vader, hier naast het kerkhof, en vroegen van wie het was: “Wie weet het?” Zo redde hij het paard in de oorlog.

Dit is de pastoor,’ zegt Annie, alsof ook hij leeft en niet al sinds 1908 in gewijde grond ligt. ANTONIUS KERKHOF, GEESTELIJK VADER VAN DOROTHEA VISSER. ‘Dora dus. Mijn vader heeft hem nog gekend en heeft de verhalen gehoord: dat Dora altijd bad als er iemand kwam om genezing. Dáár,’ wijst Annie, ‘zat ze met haar rozenkrans, voor het keukenraam van de pastorie. Naast het kerkhof, met hetzelfde uitzicht als ik: zerken, alleen zag zij ze van opzij. Ze deed niets dan bidden, drie rozenkransen op een dag. Maar ze zal ’m ook wel eens hebben weggelegd.

En dit is mijn zus. Bep. Makkelijk, alles ligt dicht bij elkaar. Twintig jaar heb ik voor haar gezorgd na de dood van haar man; Bep zelf stierf zo rustig dat je geen verschil zag tussen leven en dood.’ Annie grijpt het speciaal voor haar gemaakte handvat beet van de Dora-kapel: ‘De kaarsen zijn aan de dure kant, maar ik kan wel wat bijleggen.’

Dora-vereërders vullen de kerk, om de vier weken, en

het café: ‘Anders zou alles leegstaan. De kerk blijft open, het café rekt erop.’ Dora houdt het dorp in leven. ‘Ze brengt veel. Alleen al als je in haar gelooft. Verder gebeurt hier niets,’ zegt Annie, en ze staat alweer binnen.

‘Wij waren de kruidenier, maar de winkel is al vijfendertig jaar gesloten. Van koffie tot stopwol.’ Annie wijst naar niet meer bestaande schappen, waartussen ze gaat zitten. ‘Ik hielp mijn ouders, later mijn zus en zwager. En de dokter. Zonder diploma bracht ik zeventig kinderen ter wereld – nou ja, hun moeders brachten ze ter wereld, maar ik hielp. Ik had ze eerder vast dan hun vader en moeder.

Zelf trouwde ik nooit. Net als Dora. En we hebben allebei bruine ogen. Alleen heb ik er maar één.

Zes jaar was ik en ik zag slecht; ik zou eraan geholpen worden, maar toen ik bijkwam lag ik met verband om mijn hoofd in bed en was het al bekend: het was mislukt. “Dit is niet te vergoeden!” hoor ik mijn moeder nog zeggen – de arts wilde me een cadeau geven. “Had ze het licht maar weer...” Een cadeau kreeg ik niet. Toen de oogholte genezen was, kreeg ik één kunstoog en de bril weer op.

Ik kon op school de lijntjes niet meer zien in mijn schrift, al zat ik bij het raam. Het duurde lang eer ik kon fietsen, en met de meisjes mocht ik nooit meedoen. Het kunstoog vonden ze interessant, dat had niemand; maar ik was een klungel, ik zag niets, kon niet handwerken. “Als je beslist mee wilt doen,” zuchtte mijn zus, “dan mag het.”

“Dan niet!” riep ik. Ik wist dat haar vriendinnen er een hekel aan hadden.

Maar ik kon de bal tegenhouden: een bal zag ik. Met mijn broer en zijn vrienden mocht ik mee voetballen. Of ze trok-